

İL OLDUĞU YILLARDA UŞAK KENTİ İMAR DURUMU

N. Koçan

Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 74100, Bartın-Turkey - nurhankocan@mynet.com

ANAHTAR KELİMELER: Kentsel Peyzaj, Alan Kullanım, Kent Planlama, Uşak Kenti.

ÖZET:

Kentler; toplumsal aktivitelerin, üretim ve tüketim hizmetlerinin yoğun olarak yaşandığı; sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları kapsayan fiziksel çevrelerdir. Kentleşme olgusundaki gelişmeyle birlikte kentlerde ortaya çıkan mekansal değişimin kontrol edilebilmesi için imar planları sürece girmiştir. Bu planlar doğal ve kültürel öğelerle birlikte kentsel gelişmeyi yönlendirerek, uygulamanın her aşamasında çeşitli ölçütlerde kentsel büyümeyi düzenlemekte ve kent halkının yaşamını destekleyici önlemler almaktadır. Çalışmada 1953 yılında il olan Uşak Kenti'nin il olduğu yıllardaki imar durumu değerlendirilmiştir. Uşak Kenti'nin 1/1000 ölçekli 1954 yılına ait imar planı esas alınarak kentin alan kullanımlarına ilişkin saptamalar yapılmıştır. Geomedia Professional 4.0 yazılımı ile kentin yerleşim dokusu imar planı üzerinden haritalanmıştır. Çalışmanın sonucunda; yapılan değerlendirmelerle, kentleşme süreci ile ekolojik planlama kapsamında açık alanların önemi vurgulanmış ve öneriler getirilmiştir.

KEYWORDS: Urban Landscape, Land Use, Urban Planning, Usak City.

ABSTRACT

Cities are physical environment that covering of the social, economic and cultural aspects in which social activities, production and consumption services are experienced intensely. Development plans have entered the process to control the change of the city which is seen frequently with urbanization. The plans coordinate the urban growth in each stage of the application and various scales by directing the urban development with natural and cultural elements. Also the plans take measures to support the urban life of the people. In the study Usak City has been evaluated in point of the developmental status of the urban, which has been provincial city in 1953. The land use of the Usak City has been determined by using the 1954 development plan of the urban in 1/1000 scale. Geomedia Professional 4.0 software has been used to determine and to draw the settlement area via of the development plan. As a result of studies the importance of the public open spaces has been highlighted within the scope of the process of urbanization and ecological planning and recommendations have been given.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu varoluşundan itibaren beraber yaşama ve belirli bölgelerde yaşam alanları oluşturma eğilimi göstermektedir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de artan nüfus kentlerde toplanmakta bunun sonucunda kentler hızla büyümektedir (Aydemir ve ark., 1999). Kentleşme ve yapılaşma süreci kentlerin fiziksel düzenine bir dizi etkiler yapmaktadır. Bu nedenle çevre koruma çalışmalarında kentlere olan önem artmakta, ekolojik kent planları ile kentlerin korunması, gelişmenin dengelenmesi, doğa ile uyumlu kentlerin oluşturulması ve kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır.

Zaman ile mekan arasındaki değişim; toplumsal değişim; ekonomik gelişme, teknolojik ilerleme ve nüfus hareketleri ile beslenmektedir. Bu değişimler fiziksel çevrede;

- Mekansal gereksinim, istek ve beklentilerin değişimi
- İşlevsel dağılımın değişimi
- Mülkiyet kavramının değişimi
- Malzeme ve yapı tekniklerinin değişimi
- Nüfusun nicelik ve niteliklerinin değişimi olarak yansımaktadır (Nalçakan, 1993).

Kentin bütününe veya bir bölümüne ilişkin alınacak her türlü kararda, ekolojik planlar çeşitli ölçek ve zaman boyutlarıyla, estetik ve işlevsel yönden yerleşim birimlerinin biçimlenmesinde ve sayılan olası değişimlerin olumsuz etkilerinin giderilmesinde önemli rol oynamaktadır. Kentleşme ve yapılaşma sürecinde daha yaşanabilir bir kent oluşumu,

planlı kamusal mekanların ve açık alanların varlığına bağlıdır. Bu alanlar kentlilerin yaşam konforu açısından önemlidir.

1.1 Kentsel Ekosistemler ve Yapılaşma

Kentler; bireysel davranışların, toplumsal aktivitelerin, zaman ve mekan boyutunda biçimlendiği, çok yönlü sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutları kapsayan, üretimin ve tüketimin yoğunlaştığı çevrelerdir. Kentlerin sahip olduğu sosyo-kültürel olanaklar ve hizmetler insan yaşamı için çok çekicidir. Ancak yaşam için farklı olanaklar sağlayan kentleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerle kentsel alan ve yakın çevresinde mekansal ve demografik büyüme meydana gelmektedir. Hızlı kentleşme ve yoğun yapılaşma bir plana dayanmadığında ise doğrudan veya dolaylı olarak insan sağlığı ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen çevre sorunlarını açığa çıkarmaktadır. Teknoloji, yaşam standardı, nüfus hareketlerindeki değişimler ile yapılaşma, kentlerin fiziksel düzenine etki yaparak kentin ekolojik yapısını değişikliğe uğratmaktadır (Göksu, 1993). Bu nedenle çevre koruma çalışmalarında kentlere olan önem artmakta ve ekolojik yaklaşımlı kent planları önem kazanmaktadır (Eke, 2000).

Kentsel mekanın fark edilen en temel özelliği fiziksel ve sosyal özellikleridir. Kentler plansız fiziksel büyümeyle birlikte doğallıktan uzak, fonksiyonları karmaşık, yalnızca insan yaşamını kolaylaştıracak işlevlere yer veren mekanlar haline gelmişlerdir. Oysa kentler sadece yoğun yapı grupları ve bunları birbirine bağlayan yollardan ibaret değildir. Kentsel peyzajın değeri yapılan alanlar yanında kentsel açık alanlara bağlıdır. Bu

alanlar kentsel gelişmeyi yönlendirici niteliğe sahiptir (Kaplan, 2005).

Kentsel mekandaki kamusal açık alanlar, kentlerin doğal kimliklerini ve peyzaj özelliklerini sürdürülebilmelerini sağlayan, kentlilere rekreasyon potansiyeli kazandırarak daha yaşanılır ortamları sağlayan alanlardır. Çeşitli büyüklük, ölçek ve karakterdeki açık alanlar farklı türdeki arazi kullanımlarını bütünleştirerek kentin formunu belirler (Keleş, 2002). Kamusal açık alanlar insan ile yapılaşmanın insan ölçeğinden uzaklaşan boyutları arasında denge kurar. Kentin estetiğine katkıda bulunup insanlara sosyalleşme ortamı sağlarken kent estetiğine de olumlu etki yaparlar.

Kent çevrelerinin korunması, sağlıklaştırılması ve çağdaş fonksiyonlar kazandırılarak yaşatılabilmesi, bu alanların çevreleri ile çok yönlü ilişkileri göz önüne alınarak planlanmasına bağlıdır. Bu nedenle kentsel ölçekte benimsenen sürdürülebilir kültürel, yönetsel ve ekonomik politikalar, planlama teknik ve stratejileri, kentsel büyüme dinamikleri bağlamında irdelenmektedir (Tunçer, 2000).

1.2 Kentlerin Şekillenmesinde Kent Planlamasının Rolü

Kentler topluma yönelik kültürel olanak ve hizmetlerle sürekli gelişim ve değişim gösterirler. Kentin bulunduğu bölgede veya yakın çevresinde yapılan yatırımlarla mekansal ve demografik büyüme meydana gelmekte buna bağlı olarak da kentlerde yapı yoğunluğu artmaktadır. Bu artış müstakil bir tek ailenin oturduğu bahçe içindeki konutlardan birden fazla ailenin bir arada yaşadığı yüksek katlı ve yoğun yapılaşmalara dönüş şeklinde kendini göstermektedir (Aydemir ve ark., 1999).

Kentsel yerleşimler çeşitli işlevlere sahip olmalarının yanı sıra fiziksel bakımdan mekana bağımlı olarak farklılık gösterirler. Kentsel mekanlar yaşamın oluştuğu, kültürel öğelerin doğal çevreye egemen olduğu bir ortamdır. Böyle bir mekanda daha yaşanılır kent ortamlarının sağlanması doğal öğelerin ve açık alanların varlığına bağlıdır. Ekolojik değerlerin kent planlama gündemine girmesi sonucunda bu değerler kentsel gelişmeyi yönlendirici bir nitelik kazanmıştır. Doğal öğelerin ve süreçlerin insan yaşamı ve yerleşimleri üzerine etkisi, üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmiştir (Kaplan, 2005).

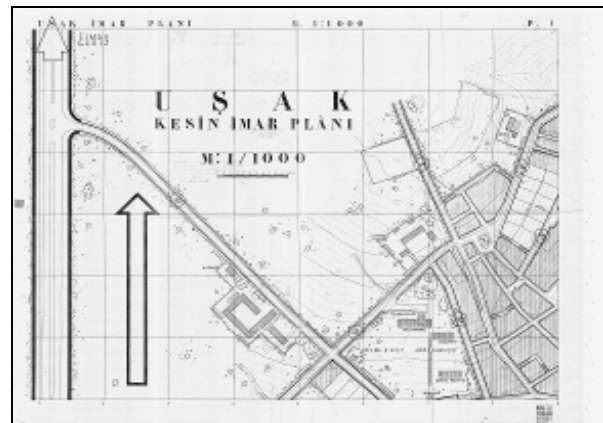
Ekolojik ortamın sürekliliği mevcut peyzajı biçimlendiren doğal süreçlerin sürekliliğine bağlıdır. Ekosistem içinde bu süreçler doğal sınırlar içinde gerçekleştirilir. Kentsel planlama çalışmalarında kentin ve çevresinin doğal ve kültürel çeşitliliği dikkate alınan önemli bir ölçüttür. Kent planları kentsel peyzajda ekolojik ve görsel açıdan optimal çeşitliliği sağlar (Katz, 1994). Ekolojik planlar kentsel açık alanların yapısal formu ve gelişme süreçleriyle ilgilidir. Ekolojik kent planları sürdürülebilirlik temeli üzerinde doğal alanları ve kentsel açık alanları kapsayan kararlarla kentsel yaşam kalitesini artırarak daha yaşanabilir mekanların oluşturulmasını amaçlar (Van der Ryn ve Cowan, 1996).

İmar planları konut, sanayi, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanım kararlarını belirleyen planlardır. Bu planlar doğal çevrenin korunması ile birlikte yeni kentsel çevrelerin oluşturulmasında araç olmaktadır. İmar planları; nazım imar planı ve uygulama imar planından meydana gelir. Belediye sınırları içinde kalan yerlerin nazım ve uygulama imar planları, ilgili belediyelerce yapılır veya yaptırılır. Yürürlükte bulunan nazım plan doğrultusunda ilçe/belde belediyeleri tarafından 1/1000 ölçekli uygulama imar planları hazırlanmaktadır. İmar planları kentin mevcut ve geliştirilebilir ulaşım sistemlerini

kurgulayacak şekilde hazırlanmaktadır. Çünkü ulaşım kentsel gelişme ve büyüme yönlendiren önemli bir etki oluşturmaktadır (Tunçer, 2000). Sağlıklı kent gelişimi için yeni kentsel gelişme alanlarının oluşturulmasında yapısal alanlardan önce tüm açık alanların planlanması önem taşımaktadır.

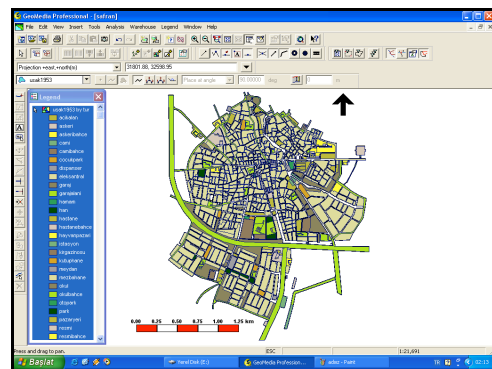
2. MATERYAL-YÖNTEM

Çalışmanın ana materyalini Uşak Kenti oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle konu ve çalışma alanı ile ilgili olarak yerli ve yabancı literatür taraması yapılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle kent, kentleşme, alan kullanım planlaması ve kent planlama ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Uşak Kenti'nin 1/1000 ölçekli 1954 yılı imar planı temin edilerek kentin il olduğu yıllardaki kentsel yerleşim ve alan kullanım durumuna ilişkin saptamalar yapılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma temel altlığı olarak kullanılan 1954 yılı Uşak Kenti imar planı

Geomedia Professional 4.0 yazılımı ile kentin eski dokusu imar planı üzerinden haritalanmıştır (Şekil 2). Alanın karakteristik özellikleri ve eski yerleşim dokusunu incelemek için Uşak kentsel sit alanında çevre analizleri yapılmıştır. Ayrıca Uşak Belediyesi arşivinden elde edilen kentin eski fotoğraflarından yararlanılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda Uşak kentinin il olduğu yıllardaki kentsel alan kullanımları ve mekansal dağılımları tespit edilmiştir. Kentleşme ve yapılaşma sürecinde kentin eski yerleşim dokusunun yani çekirdek yapının güncel kentsel alan sınırları içindeki durumu ortaya çıkarılmıştır. Kentin gelişimi sürecinde doğal özelliklerinin korunması ve kamusal açık alanlarla birlikte sürdürülebilir yaşam kültürünün oluşturulması gerekliliğini vurgulamak amacıyla öneriler geliştirilmiştir.

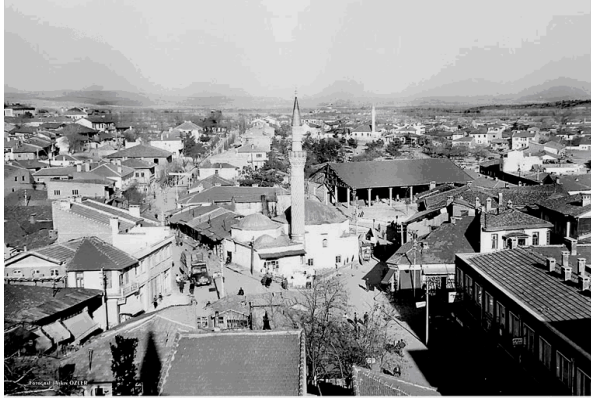

Şekil 2. Haritaların Geomedia Professional 4.0 yazılımında oluşturulması

3. BULGULAR

3.1 1954 Yılı Uşak Kenti Yerleşim ve Alan Kullanım Analizi

Uşak İli, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde, 38°13' ve 38°56' enlemleri ile 28°48' ve 29°57' boylamları arasında yer almaktadır. Kent, Ankara ve İzmir karayolu güzergahında bulunmaktadır. Kuzeyde Kütahya, doğuda Afyon, güneyde Denizli ve batıda Manisa illeri ile komşudur. Uşak İli yüzölçümü olarak 5341 km² alana sahiptir (Şekil 3, 4) (Uşak Belediyesi, 2010).

Şekil 3. İl olduğu yıllarda Uşak Kenti Burma Cami Meydanı görünümü (Uşak Belediyesi, 2010)

Uşak'ın MÖ.4000 yıllardan itibaren yerleşim alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Daha sonra MÖ.13. yüzyılda Asuvarlılar Uşak ve dolaylarını hakimiyetleri altına almışlardır. Kent MÖ.12. yüzyılda Frigler, MÖ.7. yüzyılda Lidyalılar, MÖ.6. yüzyılda Persler, MÖ. 4. yüzyılda Makedonyalılar, MÖ.3. yüzyılda Pergemon (Bergama) krallığının egemenliğine girmiştir. MÖ. 2. yüzyıl ortalarından itibaren ise Romalıların hakimiyetine girmiştir. 1076 yılında Türkler tarafından ele geçirilen Uşak, Selçuklularla Bizanslılar arasında birkaç kez el değiştirdikten sonra 13. yüzyılın ilk yarısında Alaeddin Keykubat tarafından Anadolu Selçuklu Devletine katılmıştır. 1429 yılında kesin olarak Osmanlı topraklarına katılan kent 19. yüzyıl sonlarında (Bursa) Hüdavendigâr Vilayeti'nin Kütahya Sancağına bağlı bir kaza merkezi olarak yönetilmiştir.

Şekil 4. İl olduğu yıllarda Uşak Kenti Pazaryeri görünümü (Uşak Belediyesi, 2010)

Uşak, Cumhuriyet Döneminde 1953 yılında il olmuştur (Uşak Valiliği, 2007) (Şekil 5, 6).

Uşak Kenti sanayisi ve iş kolları nedeniyle dışarıdan göç alan bir ildir. Aynı zamanda büyük kentleri bağlayan yollar üzerinde olması ile uygun iklim koşulları bu göçleri tetikleyen unsurlardır. Kent merkezi nüfusu; 1927 yılında 16.967, 1935 yılında 17.567, 1940 yılında 18.149, 1945 yılında 18.779, 1950 yılında 19.636, 1955 yılında 41.631 olarak sayılmıştır (TUİK, 2011).

Şekil 5. 1954 İmar planına göre Uşak kent yerleşimi

Uşak Kenti tarihten günümüze ticareti, sanayisi, yatırımları ve iş sektörü ile bilinen bir kenttir. Nitekim Lidyalılar zamanında paranın ilk bulunduğu ve kullanıldığı yer olması bunun bir göstergesi niteliğindedir.

Cumhuriyet döneminde cumhuriyetin ilanı ve sanayi devrimi ile birlikte 1926 yılında Uşak Şeker Fabrikası'nın kurulması kentte sanayinin ilk adımlarını oluşturmuştur. Bu ilk atılım başka birçok sanayi sektörünü de teşvik etmiş, günümüzün pek çok yatırımının temelini oluşturmuştur.

Şekil 6. Günümüz Uşak Kent yerleşimi içinde kentin il olduğu yıllardaki durumu

Uşak kenti dericilik, trikotaj, halı, kilim, battaniye, iplik, seramik, mermer gibi başlıca sektörlerle sanayi kenti özelliğini

1954 yılı itibari ile kentin yerleşimine bakıldığında ticaret ve konut alanının yan yana oluşturduğu bir yaşam alanı görülmektedir. Bu yapılanma toplumsal yaşamla birebir uygunluk göstermektedir. Alandaki konut bölgelerinde sokaklar dardır.

Tablo 1. 1954 yılı imar planına göre Uşak Kenti alan kullanımlarının sayısal değeri

ALAN KULLANIMLARI	TOPLAM m ²
Açıklan	111017.5
Askeribahçe	24195.4
Camibahçe	7693.8
Çocukpark	23102.4
Garajalanı	8949
Hastanebahçe	42827.2
Hayvanpazarı	8646.7
Meydan	3195.4
Okulbahçe	86777.8
Park	31546.1
Pazaryeri	6777.6
Resmibahçe	38732
Sporalanı	63228
Yeşilalan	306958.8
AÇIK ALAN TOPLAMI	763647.7
YERLEŞİM TOPLAMI	1859637.2
ANA TOPLAM	2623284.9

Kentin il olduğu yıllarda kentsel alanda az sayıda resmi kurum binası yer almaktadır. Eğitim, hastane gibi kamusal yatırımların az olması nüfusun o yıllarda az olmasına bağlanabilir. Bu durum Henüz ilçe kimliğinden yeni sıyrılmaya başlayan hareketin etkileri olarak söylenebilir. Kentsel rantın yüksek olduğu güney bölümde ise ticari kullanım yoğun olarak görülmektedir. Bu alanlar ayrı parseller olarak yapılaşarak küçük mülkiyet dokularını oluşturmuşlar ve ticari fonksiyonlar üstlenmişlerdir.

Tablo 2. Yıllara göre Uşak Kenti nüfusu

Yıllar	Şehir Nüfusu
1927	16.967
1935	17.567
1940	18.149
1945	18.779
1950	19.636
1955	41.631
1960	49.932
1965	57.133
1970	69.926
1975	86.817
1980	103.474
1985	126.078
1990	146.809
2000	182.040
2015	349.459

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentler sadece insanların barınma, çalışma, eğitim gibi ihtiyaçlarını karşılayan mekanlar olmayıp içinde barındırdığı insanların sosyo kültürel doyumlarına da cevap verebilecek mekanlar olarak planlanmalıdır. Uşak Kenti tarihi, kültürel ve sosyal değerlerini doğal değerlerle bütünleştiren çevreci kimliği ile tanınan bir kent olmayı kendine hedef edinmelidir. Bu kimliği yakalayabilmek için geleceğe dönük, uzun dönemli gelişme planları multidisipliner çalışmalarla yapılmalıdır.

Uşak Kenti 1954 yılı imar planına bakıldığında, kentteki açık alanlar ve parklar büyüklük açısından kentliye yetecek şekilde planlanmıştır. Yapıların çevresinde tasarım sonrası arta kalan çok sayıda açık alan bulunmaktadır. Kentte kişi başına düşen açık alan oranı (1950 yılı nüfusuna göre) 27 metre olarak düşünülmüştür. Kentin il olduğu yıllara ait gelişme alanlarını da içeren ilk imar planında (1954) yerleşim alanı toplamı, 1859637.2 m², açık alanlarının toplamı ise 763647.7 m²'dir. İmar planında yer alan, alan kullanımlarının tamamı ise 2623284.9 m² olmuştur. İl olduğu yıllarda Uşak Kenti'nde öncelikli gereksinim gibi görülmeyen fakat doğal ve kültürel çeşitliliği dengeleyen, insan yaşamının öncelikli gereksinimleri olan rekreasyon, dinlenme ve sosyo kültürel aktiviteler için ortam sağlayan kamusal açık alanlar yeterli oranda planlanmıştır.

Doğal değerlerini koruyamadan değişen kentler, zamanla nitelik, ölçek ve anlamlarını yitirerek yalnız yapıları alanlardan oluşan tanımsız mekanlar bütününe dönüşmektedir. Kentsel alanların planlanmasında ekolojik değerlerin göz önüne alınması doğal ve kültürel çevrenin korunabileceği yaşam kalitesi yüksek kentleri meydana getirecektir. Kent ortamlarında kamusal açık alanlar kent ekolojisinin iyileştirilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Kentsel peyzajın değeri mimari özellikler yanında kenti çevreleyen yeşil örtüye bağlıdır. Kente ulaşan ana ve tali akslar boyunca ve odak noktası oluşturan kavşaklarda ağaçlandırma alanları kent planlama aşamasında düşünülmelidir. Yol ağaçları, kent, semt parkları kentlerin görsel kalitesini artırmada önemlidir. Yoğun ve yüksek yapılaşmanın etkisindeki cadde ve sokakların beton görünümü, bitkisel alanlar ile yumuşatılarak mekanların zenginleştirilmesi sağlanmalıdır. Gelecekte örnek kentler doğal ve kültürel mirasına sahip çıkabilen doğal kaynaklarını sürdürülebilir kullanan, kültürel çevresini ise sağlam altyapı ve yeşil doku ile planlayan kimlikli kentler olacaktır.

KAYNAKLAR

Aydemir, Ş., Aydemir, S., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özyaba, M. 1999. Kentsel Alanların Planlaması ve Tasarımı. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi Ders Notları:54, Trabzon.

Eke, F. 2000. Şehircilik ve Planlama. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Göksu, Ç. 1993. Güneş ve Kent. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

Gürel, E., Polat, D., Çağlıtütüncügil, E., Ünlüsoy, M., Taşal, D.,

Öztümen, B. 2007. Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Raporu ve Plan Notları, s.180, Uşak.

Kaplan, H. 2005. Yeni Bir Kentsel Tasarım Paradigması Olarak Ekolojik Kentsel Tasarım: Açımlanması, Temel İlkelerinin Belirlenmesi ve İnsan Merkezliliğin Yorumu. Şehircilik Çalışmaları, Nobel Yayın, Ankara.

Katz, P. 1994. The New Urbanism, Toward an Architecture of Community. p.218, New York.

Keleş, R. 2002. Çevrebilim. İmge Kitabevi Yayını, 4. Baskı. s.409, ISBN:975-533-043-7.

Nalçakan, M. 1994. Toplumsal Değişme Bağlamında Eskişehir Kentinin Fiziksel Gelişiminin Değerlendirilmesi. *Yapı Dergisi*, 149:4, s.37-43, İstanbul.

TUİK. 2011. Türkiye Nüfus Genel Müdürlüğü, <http://www.tuik.gov.tr>

Tunçer, M. 2000. Geleceği Planlamak. *Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu, Türkiye'de Bölge-Kent Planlaması ve Kentsel Tasarım: Uygulama Sorunları ve Görüşler*, İstanbul.

Uşak Belediyesi. 2010. <http://www.usak.bel.tr>.

Uşak Valiliği. 2007. İşte Uşak. s.396, ISBN:975-978-975-97720.

Van der Ryn, S., Cowan, S. 1996. Ecological Design. *Island Pres*, p.202, California.